

L'exquisida banalitat del "caganer"

Jordi Curcó i Pueyo

*"Puix ets figura estimada
del pessebre català,
tothora hi seràs posada
per la tradició servir".*

(Dels goigs a llaor del caganer)

Avui he finit, amb altres membres de l'Agrupació Ilerdenca de Pessebristes, les ja tradicionals visites per qualificar els diversos pessebres que instal·lats en llars particulars, entitats, associacions, col·legis.....conformen tots els anys el llarg llistat de participants al concurs de pessebres que la nostra entitat organitza tots els nadals, i d'això ja en fa la friolera (i mai millor dit) de seixanta dos anys. Pessebres artístics, tradicionals, monumentals, casolans, amb molsa o sense, amb més o menys llum.....però en gairebé tots ells no hi manca l'entranyable figureta del "caganer". Amagadeta, col·locada discretament com és preceptiu, es repeteix en tots ells.

I qui és i que vol dir-nos aquest "caganer" per ser, si no el protagonista (aquest paper és per la Santa Cova), si almenys la figureta més popular del pessebre català?

El caganer és segons definició: *"Un element de la imatgeria popular que representa un individu ajupit i amb les natges al descobert, satisfent les seves necessitats fisiològiques a l'aire lliure i que ha esdevingut la genuïna i singular figura dels pessebres casolans de Catalunya. Es col·locat tradicionalment sota d'un pont, darrera d'un paller o en un altre indret ocult, ja que seria una manca de respecte que aquesta figura estigués situada en un lloc del paisatge pessebrístic que fos visible des de la cova del Naixement o pels qui van a adorar, és costum que quan la mainada contempla el pessebre se li digui: "On és el caganer?", a fi que s'entretengui buscant-lo".* Aquesta és la definició que de tal personatge ens dona el deliciós llibre "El Caganer", de Jordi Arruga i Josep Mañà publicat l'any 1992 (el de les Olimpíades). Ja veieu, fins i tot un llibre l'hi ha estat dedicat i una Associació en porta també el seu nom, són els "Amics del Caganer" amb la seva seu a Barcelona formada per 40 col·leccionistes de "caganers" d'arreu de Catalunya dels quals tres són lleidatans que el 26 d'octubre de l'any passat van organitzar a la nostra ciutat una trobada de col·leccionistes. Associació que nomena anyalment el "Caganer de l'any" i que entre altres fites té la d'aixecar-li un monument en el carrer dels capellans de Barcelona, (un carrer amagat que per trobar-lo cal buscar-lo a l'igual que la nostrada

benvolguda figureta), molt prop de la Catedral i del pla de la Seu, indret de celebració secular de la tradicional "Fira de Santa Llúcia" en la que tots els anys el "caganer" atreu les mirades de tothom. Més de 200 "caganers" diferents han estat obrats pels artesans pessebristes amb cares (i culs) de personatges famosos Figo, Ronaldo, De la Peña, Pujol, Aznar i González, soldats, mossos d'esquadra, guàrdies civils, bisbes capellans...i fins i tot enguany uns castellers fent pinya i "feina". També hi són presents els més tradicionals que acostumen a representar un pagès cofat amb la barretina, generalment vestit amb camisa blanca i pantalons foscos i amb un cigarret als llavis. A mitjans de la dècada dels seixanta el figuraire Lluís Vidal va introduir la figura de la "caganera" i darrerament ha estat introduïda la del "pixaner" tot volen aprofitar aquesta moda de fer figures escatològiques. Aquestes darreres, però, no han assaborit la popularitat ni l'èxit.

A les nostres terres, concretament al petit poble de Freixenet de Riner al Solsonès n'hi tenen un de molt especial, aquest anomenat "El Caganer Ton Totlipon" és ni més ni menys que un gegant, obrat pel mestre de l'escola Manel Ariza i els seus alumnes l'any 1993 i que forma part del conjunt de gegants escolars que aquest geganter i mestre d'escola ha realitzat en els darrers anys. És un "caganer" molt especial i diferent fet de cartró-pedra i a més a més gegant, que no podríem encabir en cap pessebre.

Què té doncs aquesta "figureta" que ha arrelat amb tanta força en el poble? Quin és el seu missatge?. Encara que ens ho pot semblar no és aquest un element banal i estrofolari, el poble hi ha vist en el "caganer" tot un simbolisme de la vida, és un acte de fertilitat. El "caganer" és una figureta ritual que a la vegada ens apropa al més sagrat (el pessebre és una representació sagrada) però ho fa amb tota la naturalitat i humanitat, la que li pertoca a ell i en definitiva a tots aquells que el contemplen abans o després de la Cova. El "caganer" té aquella lloable virtut de fer coexistir una situació i un tema que, en principi sembla antagònic i talment aconsegueix sacralitzar molt més allò que el pessebre vol representar, el Naixement de l'Infant Deu mitjançant la pedagogia de l'art popular.

El "caganer" fa molt més home a l'home a la vegada que fa molt més diví a l'Infant de la Cova, tot assolint l'equilibri entre els dos nivells (l'humà i l'espiritual) en un estat ideal de plenitud o de maduresa que el poble ha volgut representar en aquesta manifestació subliminal del nostre estimat "caganer", que fa de la seva anècdota tot un missatge transcendent.

Encara que aquesta és doncs la figura més popular del nostre pessebre, no vol ser la protagonista, n'és la Sagrada Família. El seu

protagonisme popularitzat i adobat amb la seva humanitat quotidiana ens dona, sense pretensions, una lliçó entenedora del misteri etern del nostre Nadal.

Es en definitiva l'exquisida banalitat del "caganer"

Jordi Curcó i Pueyo

Vicepresident de l'Agrupació Ilerdenca de Pessebristes